

“karanlığın sol eli” ne kadar akışkan?

ursula k le guin’in bugüne kadar 9 kitabını okudum. bunlardan dördü deneme, beşi de kurgu metinleri (*romanları*)ydı. okuduğum ilk romanı da şimdiye kadar üç kez okuduğum “**mülksüzler**” romanıydı ve bu romanı ilk kez 2006 yılında okumuş ve çok beğenmiştim. yazarın 1969’da yayınlanan ve çok basılıp çok okunan “**karanlığın sol eli**” romanını ise çok duyduğum, üzerine bir çok yazı okuduğum önemli romanlarından birisiydi ve onu da ilk kez 2020’de okudum ve o sırada okuduğum 8. le guin kitabıydı.

bu romanın bana göre okur açısından bazı dezavantajları var. bunun ilki adından kaynaklanıyor. her ne kadar yazar bu seçimi düşünce olarak kabul edip savunduğu taocu felsefe ve anlayışa izafeten verdiğini ifade etse de “**karanlık / aydınlık**” ikiliği, başka pek çok anlamda yorumlanabilirdiği ve metaforik karşılıkları olduğu için okurun kendi birikimi kafasındaki algıyla uyuşmadığı zaman etkileyciliğini yitirmektedir. genel olarak okur kitlesinin “**aydınlanma felsefesi**”nin etkisi altında olduğu düşünülürse, bu ön/son algı ve düşünce, romandan alınacak hazzın, çıkarılacak sonuçları da etkilemektedir.

diğeri de “**sol / sağ**” ikiliğidir. bu da hemen tüm çok okuyan insanlar açısından ardı pek çok unsurla, bakış açısıyla ve düşünceyle dolu, metaforik göndermeleri çok olan iki sözcüktür. üstelik ikisi bir araya geldiğinde bu çok daha köşeli bir etkilenme ve güdülenmeyi gündeme getirecek bir durumdur. “karanlığın sol eli” gibi “sağ eli” de olabilir, kezâ “aydınlığın” da sağ ve sol elleri olabilir ve bu seçimler hâlinde ortaya çıkacak güdülenmeler ve yönelimler, yine okur yazar arasındaki ilişkiyi farklılaştırabilir, hattâ zorlaştırabilir.

bu konuda söylediğim şeyin bir benzeri de romanın geçtiği evrenin adının adının “**hain**” olmasıyla da ilgilidir. türkçe okuyan okur, ne kadar nötr ya da önyargısız okusa da bu sözcüğün bellekte bıraktığı izin derinliğine göre bu dünyaya dair düşünceleri sınırlandıracak, ilişki kurmayı zorlaştıracaktır. bu sözcüğün farklı dillerdeki karşılıklarını araştırdım. fransızca karşılığı “nefret”, almanca karşılığı “koru”, latince karşılığı “burada”, ermenice karşılığı “atış”, baskça karşılığı “bu yüzden”-dir. gana’da da bir bölgenin adıdır. türkçe’deki anlamını ise herkes bilir ve sevimsiz bir sözcüktür, ingilizce’de böyle bir sözcük yoktur, le guin’in bu sözcüğü kendisinin mi yaratıp yaratmadığına dair bir bilgi bulamadım. tao felsefesinde de geçen bir sözcük değildir.

dolayısıyla romanı bu olası etkilenmeler altında okuduğum zaman diğer romanlarına göre daha zor okunan, diğer romanlarını okurken aldığım hazzı vermeyen bir roman algısı uyandı.

oysa ele aldığı konu önemli bir konudur. yazarın romanına dair yapılan tartışmalarda sıkça dile getirdiği konu bunun bir “**düşünce deneyi**” olduğu, bu deneyi de “**şiddetsizlik-savaşın, sömürünün, cinsiyetin yokluğu**” “**kadınlık / iktidar**” arasındaki ilişki üzerine yapmaya çalıştığı yönündedir. bu konu başka bir bağlamda ele alıp derinlemesine tartışmak istediğim, kanımca ortalamadan farklı biçimde düşündüğüm “kadın/erkek kimdir, nedir?” başlıklı tezimle örtüşmektedir. “toplumsal cinsiyet” olarak “binary-ikili/çoklu” biçimlerde inşa bile edilmiş olsa, aslında insan türü açısından tek bir cinsiyetin söz konusu olduğunu ve bunun da geldiğimiz tarihsel noktada yeryüzündeki herkesin en yakın olduğunu görebildiğimiz “kadın”lık hâli olduğunu savunuyorum. bu noktada görünümlerdeki farklılıkların buna olan mesafeyle değiştiğini, insan türünün “kadın”larla, henüz böyle olamayanlardan oluştuğu kanısındayım.

le guin bunun çok küçük bir bölümünü, “**cinselliği yaşamak / doğurmak**” konularını deneyinde temel olarak ele alıyor ve kendi düşüncelerine dair bazı şeyleri bize gösteriyor.

onun yapıtında anlatılan **hain** evreni iki ülkeli/toplumlu dünyadır. bunlardan birisine merkezden gönderilen bir denetçinin bu ülkeleri evrensel birliğe dahil etme sürecini anlattığı bu romanda ilkin temsilcinin bir “erkek” olması ile aslında söylemek istediklerinin tersinin olduğu bir “iyi” ya

da “birleşilmesi / katılınması” gereken bir evrenden söz ediyor.

gelenen evrende ise yaşayan insanların yaşamlarının sadece 4 gününde cinsellikleri söz konusu ve bunun hangi yönde olacağı, önceden öngörülebilir bir şey değil. dahası o cinselliğin sonunda da bu kişiler o andaki duruma göre anne ya da baba oluyorlar. yani cinsiyet toplumsal/bireysel yaşam içinde hem tâli hem de her ne kadar varlığın devamının bir zorunlu yolu olsa da arka planda kalan bir unsur olarak ele alınmış. ancak yazar bunun savaşıklık / şiddetsizlik açısından bir olumluluk olduğunu ortaya koymaya çalışıyor.

253 sayfalık uzun ve bana göre biraz zor okunan romanda, yazıldığı zamana göre hiç düşünülmemiş ya da çok az düşünülmüş bir konuda ortaya koydukları açısından tartışmalara neden olmuş. dolayısıyla bunu önemsemek gerekiyor. ama şimdiki yaşam, gelişmişlik düzeyi, post-modern algı ve anlayışlar (*quir bakış açısı ve yaklaşımlar*), teknoloji onun o zaman bulup, bir düşünce deneyine konu edip önerdiği çözümün çok ilerisinde bir noktada olduğumuzu söylüyor.

bugün artık, bir anne ya da baba olmaksızın iki hücrenin birleştirilip genetik materyalini taşıyabilecek bir hücre içinde yapay ortamda ya da insanın herhangi bir yerinde yeni bir canlıyı üretmek mümkün. dahası bunun hem toplumsal cinsiyetle hem de anne babanın kim ve ne olduğuyla ilgisi de yok. dahası bunun sonucunda insan türünün iki cinsinden birisini ortaya çıkarmak, sadece kadın ya da sadece erkeklerden, belki de böyle bir cinsiyet yapısı olmayan sadece “**androjin**” bir varlıktan -dahası bunun değişik özelliklerinin başka türlerden hattâ makinelerden alındığı- hibrid bir canlı / makinadan oluşan yeni bir dünya oluşturmak mümkün. dahası bir insanın hem bedensel hem ruhsal hem de toplumsal olarak “**akışkan**” bir varlık olabileceği, dolayısıyla bunun bedene, organik neden ya da durumlara, kezâ toplumsal ve ahlâksal kurallara göre belirlenmiş tanımlara da uymayacağı ifade ediliyor ve savunuluyor.

dolayısıyla bu romanın özünü, biri “1969”da yani 20. yy’ın son çeyreği açısından, diğeri de günümüz dünyası ve olanakları açısından iki düzlemde tartışmak mümkün ve bence bu yapılmalı.

ursula k. le guin’in romanla ilgili tartışmalara açıklık getirmek için kaleme aldığı ve sizlerle çevirisini paylaştığım “**cinsiyet gerekli mi?**” başlıklı yazısı çok önemli; ben o yazısından birkaç alıntı yaparak romanın içeriğine dair kendi amaçlarını ortaya koymanın romanı tartışma açısından yararlı olacağını düşünüyorum:

“hayat boyu süren sosyal şartlanmalarımız nedeniyle, tamamen fizyolojik biçim ve işlevin yanı sıra kadınları ve erkekleri gerçekten farklı kılan şeyin ne olduğunu açıkça görmek bizim için zor. mizaç, kapasite, yetenek, psikik süreçler vb. arasında gerçek farklılıklar var mı? eğer öyleyse, bunlar nelerdir? şu ana kadar yalnızca karşılaştırmalı etnoloji bu konuyla ilgili sağlam kanıtlar sunuyor ve kanıtlar eksik ve çoğu zaman çelişkili. gerçekten konuyla ilgili olan tek sosyal deneyler kibbutzler ve çin komünleridir ve onlar da sonuçsuzdur ve hakkında tarafsız bilgi edinmek zordur. nasıl öğrenilir? bir kediye her zaman bir kutuya koyabilirsiniz. hayali ama geleneksel, aslında oldukça sıkıcı bir genç adam, dünya’dan, fizyolojik cinsiyet ayrımının kesinlikle olmadığı, cinsiyet rollerinden tamamen arınmış hayali bir kültüre gönderilebilir. geriye ne kaldığını bulmak için cinsiyeti eledim. geriye kalan şey muhtemelen sadece insan olacaktı. hem erkeklerin hem de kadınların paylaştığı alanı tanımlayacaktır.” hâlâ bunun oldukça hoş bir fikir olduğunu düşünüyorum. ancak bir deney olarak dağınıktı. tüm sonuçlar belirsizdi; deneyin bir başkası tarafından veya yedi yıl sonra benim tarafımdan tekrarlanması muhtemelen oldukça farklı sonuçlar verecektir.

“hayali insanların hakkında düşündüğüm, yazdığım, yazdığım ve düşündüğüm bu şüpheli ve belirsiz sonuçlar arasında üçü bana oldukça ilginç görünüyor.

** birincisi: savaşın olmaması.*

** ikincisi: sömürünün olmaması.*

** üçüncüsü: sürekli bir sosyal faktör olarak cinselliğin yokluğu.*

o halde, (romanımda) deneyiminin bu üç “sonucunun” oldukça açık ve başarılı bir şekilde çözüldüğünü hissediyorum, ancak bunlar hakkında kesin bir şey yok.”

romanın biçim özelliklerine bakacak olursak bir rapor ve o rapora dayanak oluşturacak olayların anlatıldığı, alışıldık le guin’in masalsı, fantastik unsurlarının kimen görülebildiği, belki de anlatıldığı “kış” ortamından kaynaklanan bir donuklukla anlatılan, ama “roman” türünün ve le guin anlatısının temel unsur ve gereklerini içinde barındıran bir yapıt olduğunu söyleyebilirim. romanın içermesi gereken unsurların hemen hepsi eksiksiz biçimde var. bize bir farklılığı gösteriyor ve üzerinde düşünmemizi sağlıyor. okurken de yukarıda söz ettiğim olumlu olumsuz biçimlerde de olsa bir etki-leşim kurmamıza imkân veriyor.

mustafa sütlaş

25.02.2025